

KIBERPSIXOLOGIYA VA O‘QUVCHILARNING RAQAMLI MUHITDAGI XATTI-HARAKATLARI

Xurbayeva Azizaxon Tursunovna

Annotatsiya: *Ushbu maqolada kiberpsixologiya fanining mazmuni va uning ta’lim jarayonidagi dolzarb o‘rni, ayniqsa o‘quvchilarning raqamli muhitdagi xatti-harakatlarini tahlil qilishdagi ahamiyati yoritilgan. Raqamli texnologiyalar hayotga chuqur kirib kelgan davrda bolalar va o‘smirlarning onlayn faoliyati, virtual muloqotdagi odatlari, psixologik holati va ijtimoiy moslashuviga ta’sir etuvchi omillar muhokama qilingan. Kiberhujumlar, internetga qaramlik, virtual shaxsiyat va o‘zini taqdim etish masalalari hamda ularni tartibga solish bo‘yicha psixopedagogik tavsiyalar keltirilgan.*

Kalit so‘zlar: *kiberpsixologiya, raqamli muhit, onlayn xatti-harakat, o‘quvchi psixologiyasi, internetga qaramlik, raqamli xavfsizlik, ijtimoiy tarmoqlar, virtual muloqot.*

Axborot texnologiyalari ta’lim, muloqot, o‘yin va hatto shaxsiy hayotning ajralmas qismiga aylangan bir davrda, kiberpsixologiya — insonning raqamli muhitdagi psixologik holati va xatti-harakatini o‘rganishga ixtisoslashgan fan — dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa o‘quvchilar orasida internetga kirish imkoniyatining kengayishi bilan ularning ijtimoiy, emotsional va axloqiy rivojiga ta’sir etuvchi omillar ko‘paydi. Virtual olamda o‘zini tutish qoidalari, shaxsiy chegaralarni anglash, emotsional muvozanatni saqlash kabi masalalar endilikda ta’lim tizimining ajralmas tarkibiy qismiga aylanmoqda.

Kiberpsixologiya fanining mohiyati

Kiberpsixologiya insonning raqamli texnologiyalar bilan o‘zaro aloqasini o‘rganadi. Bu soha nafaqat texnologiyalar bilan qanday ishlashni, balki ularning psixikaga qanday ta’sir qilishini o‘rganadi. O‘quvchilar uchun bu raqamli makonda qanday muloqot qilish, o‘zini qanday ifoda etish va boshqalarning bahosiga qanday munosabatda bo‘lish kabi holatlarni qamrab oladi.

O‘quvchilarning raqamli xatti-harakatlari: asosiy yo‘nalishlar

O‘quvchilarning raqamli muhitdagi xatti-harakatlari quyidagi shakllarda namoyon bo‘ladi:

- Ijtimoiy tarmoqlarda faol ishtirok – o‘z shaxsiy hayotini ulashish, boshqalarning munosabatiga bog‘liq bo‘lish

- Internetga qaramlik – ko‘p vaqtni virtual o‘yinlar, videolar, ijtimoiy tarmoqlarda o‘tkazish, real hayotdagi vazifalarga befarqlik

- Virtual shaxsiyat yaratish – haqiqatga mos kelmaydigan obrazlarda o‘zini taqdim etish

- Onlayn muloqotdagi keskinlik – kiberbulling, agressiv yozishmalar, tanqid va bosim

Bu holatlarning ko‘pi maktab o‘quvchilari orasida ijtimoiy izolyatsiya, stress, o‘ziga baho berish muammolari, diqqatning pasayishi kabi salbiy oqibatlarga olib kelmoqda.

Psixologik xavf omillari

Raqamli muhitning o‘quvchilarga ta’siri faqat foydali jihatlar bilan cheklanmaydi. Quyidagi omillar eng ko‘p uchraydi:

Kiberbulling – internet orqali tahdid, mazax qilish, tuhmat va do‘stlar orasida obro‘ni tushirish

Raqamli izlar va shaxsiy ma’lumotlar xavfi – bolaning shaxsiy ma’lumotlari noto‘g‘ri qo‘llanishi

Qo‘rquv sindromi (FOMO) – onlayn voqeadan qolib ketishdan hadik

Shaxslararo munosabatlarning zaiflashuvi – jonli muloqot o‘rnini virtual aloqa egallashi

Pedagogik va psixologik tavsiyalar

O‘quvchilarning raqamli xatti-harakatlarini nazorat qilishda o‘qituvchi va ota-onaning o‘rni muhim. Quyidagilar samarali hisoblanadi:

- O‘quvchilar bilan raqamli savodxonlik va kiberetika mashg‘ulotlarini o‘tkazish
 - Psixologik monitoring orqali onlayn faoliyatni tahlil qilish
 - Maktab psixologi va IT mutaxassis hamkorligida maxsus treninglar tashkil etish
 - Internetdan foydalanish vaqtini cheklash va sog‘lom raqamli madaniyatni shakllantirish
- Kreativ va real faoliyat turlariga jalb etish – sport, san’at, jonli muloqot, klub ishtiroklari

Xulosa qilib aytganda Kiberpsixologiya o‘quvchilarning zamonaviy axborot muhitida to‘g‘ri yo‘nalishda shakllanishi uchun zaruriy vositadir. Ta’lim muassasalari bu masalaga e’tiborni kuchaytirmasa, o‘quvchilar ruhiy salomatligi, ijtimoiy moslashuvi va shaxsiy xavfsizligi xavf ostida qoladi. Raqamli muhitda ongli, mas’uliyatli va axloqiy xatti-harakatlarni shakllantirishda pedagog va psixologlar hamkorligi muhim o‘rin tutadi. O‘quvchini faqat bilim bilan emas, balki ruhiy tayyorgarlik bilan ham qurollantirish kerak.

ADABIYOTLAR

1. Korruptsiyaga qarshi kurashish. Darslik.// Mas’ul muxarrir: A,Sh, Bekmurodov: - Toshkent: —Akademiya, 2022.-344 b.
2. Davlat boshqaruvi. Darslik.// -Toshkent: —Akademiya, 2022. -416 b.
3. Fuqarolik jamiyati: O‘quv qo‘llanma/ A.Jalilov, U.Muxammadiev, K.Jo‘raev va boshq. –T. 2015. 86 b.
4. Salaev N, Xidoyatov, To‘laganova, Niyozova S. Korruptsiyaga qarshi kurash. O‘quv qo‘llanma. –Toshkent: TDYU nashriyoti, 2018y.